

begih začelo organizirano razvijati konec poletja 1942. Aktivisti OF so kapitulacijo Italije pričakali pripravljeni in so razoroževali italijanske vojake in karabinjerje. Ustanavljali so oborožene enote, ki so se vključile v redne partizanske enote. Med drugo svetovno vojno je v partizanskih enotah padlo 35 domačinov, 17 iz Čezarjev in 18 iz Pobegov, prav tako še 28 civilistov.

Kljub začetni radosti je bilo življenje po vojni polno negotovosti. To je bil čas revščine in odrekovanja, pa tudi pričakovanj in skupnega ustvarjanja za boljšo bodočnost. Po vojni so izvedli agrarno reformo, razvijali zadrage, ki so kmetom pomagale pri organizaciji in odkupu pridelkov, obnavljali infrastrukturo in poškodovane objekte ter odpirali slovenske šole. Čeprav je bilo s podpisom londonskega memoranduma oktobra 1954 rešeno mejno vprašanje med Jugoslavijo in Italijo, so prebivalci sprva zaradi zaprtosti meje imeli veliko težav, saj je precej sorodnikov ostalo v Trstu. 138 ljudi, ki so v Italiji videli boljše možnosti za preživetje, se je odselilo. Po priključitvi k Jugoslaviji se je začel hitrejši gospodarski in posledično tudi kulturni in družbeni razvoj. Koper je z razvojem luke, Tomosa, Stavenika in z vzpostavitvijo železniške povezave postal gospodarsko središče in nekdanje zaledne vasi so postale predmestna naselja z vso potrebno infrastrukturo.

Poleg omenjenih avtorjev je geograf Raul Šiškovič v začetnem delu zbornika predstavil zemljepisno-demografske značilnosti koprškega zaledja in obe naselji umestil v prostor. Območje, ki ima zaradi svoje prehodnosti bogato arheološko, zgodovinsko in etnografsko preteklost, pa so odlično predstavili tudi drugi avtorji. O navadah, šegah, kulturnem in družbenem življenju, šoli ter spreminjanju življenjskega sloga iz vaškega v mestno, pišejo Dragica Lipovšek, Urška Vižintin, Lucijan Vatovec, Jasmina Čanadi in Franka Pegan Glavina, smeri nadaljnjega razvoja področja pa je orisal Ciril Koprivc.

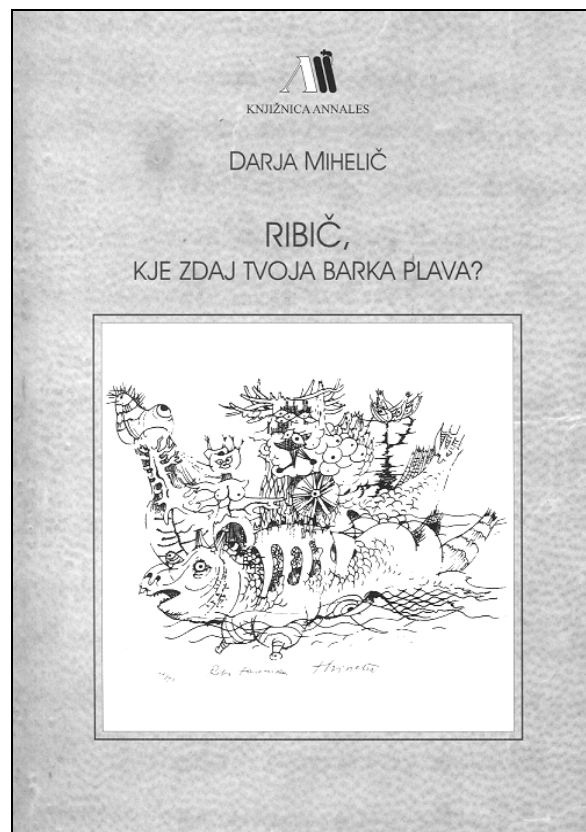
Lično oblikovanje Dušana Podgornika in bogata slikovna oprema z barvnimi kot tudi črno-belimi fotografijami daje zborniku dodatno dokumentarno vrednost. Prispevkom so na koncu dodani viri in literatura, ki zahtevnejšega bralca vodi k podrobnejšim podatkom.

Glavni urednici Vlasti Beltram je z drugimi avtorji uspelo predstaviti bogato zgodovinsko in družbeno kulturno preteklost krajevne skupnosti Pobegi–Čezarji in zbornik je lahko zgleden primer celovite obdelave zgodovine za druge vasi na koprskem in širšem istrskem prostoru.

Marko Bonin

Darja Mihelič: Ribič, kje zdaj tvoja barka plava? Piransko ribolovno območje skozi čas. Koper : Založba Annales, 2007, 223 str.

Redna univerzitetna profesorica in znanstvena svetnica ZRC SAZU Darja Mihelič je poleg Marte Verginelle ter Sandija Volka ena od avtorjev/avtoric ali soavtorjev/soavtoric, ki so s po tremi naslovi največkrat zastopani v zbirki Knjižnica Annales, istoimenske koprške univerzitetne založbe. Njena tretja knjiga *Ribič, kje zdaj tvoja barka plava* nosi v omenjeni zbirki številko 47. Prva objava Miheličeve v zbirki iz leta 1993, trojezična knjiga o hazardu, je nosila številko 3, piranska demografska statistika iz leta 1996, pri kateri je bila soavtorica, pa številko 12.

Vsebinsko njene zadnje knjige, za katero si je naslov izposodila naslov pri znani popevki (Majda Sepe), pojasnjuje pravzaprav njen podnaslov *Piransko ribolovno območje skozi čas*. Besedi ribolovno območje pa preočito nakazujeta, da je vsebina knjige namenjena predvsem pravnim vidikom morskega ribištva, saj sta se navsezadnje bolj tehnološki in etnološki vsebini te, za obale severnega Jadrana pomembne gospodarske panoge, zlasti za staro (Štivan–Trst) in novo slovensko obalo (Milje–Piranski zaliv), posvetila v zadnjem času čase s svojimi ob-

javami Bruno Volpi Lisjak in nedavno tega Nataša Rogelja.

In če ostanemo še pri ovitku knjige, nam grozljiva podoba mitične ribe faronike, ki jo je upodobil avtorčin tast slikar in grafik France Mihelič, simbolno slika morje, ki ga lahko faronika s svojim premikanjem razburka do te mere, da povzroča povodnji in potrese ter povzroči malodane konec sveta. Simbolika očitno meri na današnji čas, na nemirni Piranski zaliv, ki razburja javnost pri nas doma in na tujem.

Navidez le nekoliko nevtralni naslov knjige pa odpira vsebino njene aktualnosti, vsebino, ki je plod znanstvene raziskave in odločno presega tiste ljubiteljske posege, ki zvezi s slovensko-hrvaškimi odnosi in Piranskim zalivom ter s populističnimi polresnicami vnašajo zmedo v javnost. Prof. Miheličeva je gotovo danes najboljši poznavalec zgodovine Pirana, kar navsezadnje izpričuje poleg številnih razprav tudi njenih pet samostojnih del, posvečenih zlasti srednjeveškemu problemom tega mesta.

Naslov knjige Darje Mihelič zagotovo ne obeta zgodovine Istre skozi stoletja, a se je preteklosti polotoka zaradi polnosti pripovedi želela posvetiti. Morala je vsaj na kratko spregovoriti o prvih pisanih pričevanjih ribolova v Istri in ga povezati z obstoječim družbenopolitičnim stanjem. Začenja s 13. stoletjem. Govori nato o ribištvu pod beneško oblastjo vse do konca 18. stoletja, da preko prikaza francoskega časa preide na avstrijsko obdobje. Avstrija je kmalu uvajala novosti pri izkoriščanju morja, ukinjala je prednostne pravice in v drugi polovici nadzor nad ribolovom prepustila posebni pomorski oblasti. Italija je po prvi svetovni vojni postavila glede ribolova številne omejitve in prepovedi, a deloma vse do novega ribolovnega zakona iz leta 1931. Piranska občina je takrat ohranila svoj ribolovni obseg in gospodarila s tako rekoč "svojim" morjem. Razmere piranskega ribolovnega območja pa so bile po drugi svetovni vojni zrcalo pestrih in nenehnih politično upravnih razmer, uravnavanih tudi v duhu vzajemnosti, ki naj vlada v takratni jugoslovanski skupnosti.

Ugotovitev, da so na obali Istre in v njeni notranjosti z obalo in morjem gospodarili tamkajšnji prebivalci, ki so bili zaradi "spleta okoliščin etnično in jezikovno izjemno raznoliki", je avtorico navedlo, da je posegla zlasti v demografske in etnične razmere, ki pravzaprav osredinjajo vsebino knjige in ji dajejo nesporno vrednost ter poudarek, ki naj vabi k treznemu razmišljanju v našem času, ki ga pogostokrat obremenjujejo skrajna stališča v "narodno-obrambnih" izjavah in dejanjih tako posameznikov kot organiziranih skupin.

Posebej se avtorica zaustavlja pri etnični meji med slovenskim in hrvaškim življenjem, pri meji, ki jo je poleg duhovnika Zdešarja – bil je prvi med Slovenci – bolj natančno opredelil Peter Kozler sredi

19. stoletja ne le s pomočjo avstrijskega državnega statistika Carla Czöerniga st., marveč tudi s pomočjo informatorjev slovenskega rodu, ki so takrat živeli razkropljeni po istrskem polotoku. Kozler je leta 1854 zapisal: "Pri Peranu se začne meja slovenskega in hrvaškega narečja, in se vleče skoz dolino Dragonja ali Rukava proti gričem in selom Topolovac in Sočerg ...". Taki razmejitvi sledijo nato tudi nasledniki tega prvega začrtovalca etnične meje. Avtorica s kritičnim očesom spremlja njihove poglede. Posebej se zaustavi pri drugi svetovni vojni, ko je poleg politikov, t. j. predstavnikov slovenskega in hrvaškega narodnoosvobodilnega gibanja, posegel v reševanja vprašanja etnične meje tudi Znanstveni inštitut pri IOOF oziroma Predsedstvu SNOS-a, na čelu s prof. Franom Zwitterjem. Domala vsi so razmejitveno črto postavljali na reko Dragonjo. Darja Mihelič si zastavlja vprašanje oziroma kar ugotavlja, da so bila tudi na levem bregu Dragonje etnično mešana, torej slovensko-hrvaška območja in da je bilo morje z obalo vred za tedanje začrtovalce etnične meje, bolj "okrasna kulisa". Etnična meja je zaobjela izključno strnjeno slovensko ozemlje, izključen je bil torej levi breg Dragonje. Morje pa za slovensko stran ni bilo zanimivo, saj ob njem niso živele etnične skupine, ki bi jih bilo mogoče in potrebno prešteti. Ta ugotovitev se zdi pomembna tudi zaradi spoznanja, da gospodarstvo v Istri živčih Slovencev ni dajalo ribištvu kakega posebnega poudarka, kar je zaradi narodnostnih razmer v obalnem pasu razumljivo.

Knjiga Darje Mihelič je napotilo, kako s pomočjo zgodovine reševati zapletena vprašanja vsakdana. Na to pomoč kar sama opozarja, ko navaja, da so brionski dogovori, sklenjeni 7. julija 1991 v zvezi z novo slovensko-hrvaško mejo, uvajali na morju *status quo* glede na obstoječe stanje na dan 25. junija 1991. Zato se s tem v zvezi vprašuje: "Saj res: kakšno je že bilo?", obstoječe stanje namreč. S knjigo želi osvežiti zgodovinski spomin. Toda za reševanje spornih problemov je spomin, čist in neomadeževan, nepristranski in pretehtan le ena, od sicer bistvenih sestavin.

Prav na koncu svoje knjige ponuja kot najbolj prepričljiv za vsako zunanjo presojo ne pravni, ampak moralni argument, ki ga je pred poldrugim desetletjem ponudil tudi njen oče slovenski zgodovinar dr. Bogo Grafenauer: "Slovenci smo plačali današnjo hrvaško posest Istre z najbolj dragocenim plačilom – z dovolj velikim številom slovenskih ljudi, ki so zaradi načela mednarodne diplomacije o 'etničnem ravnotežju' razmejitev celotnega primorskega prostora ostali na strnjenem slovenskem ozemlju zunaj svoje države. Seveda to ne spada med tiste pravne naslove, o katerih bi bilo mogoče iztržiti pravice pred mednarodnimi sodišči. Spada pa med tisto vrsto moralnih dolžnosti, ki stoje v človeškem življenju mnogo višje in ob svojem ne-

upoštevanju izzivajo globinske etnopsihološke zakrivljenosti in spopade."

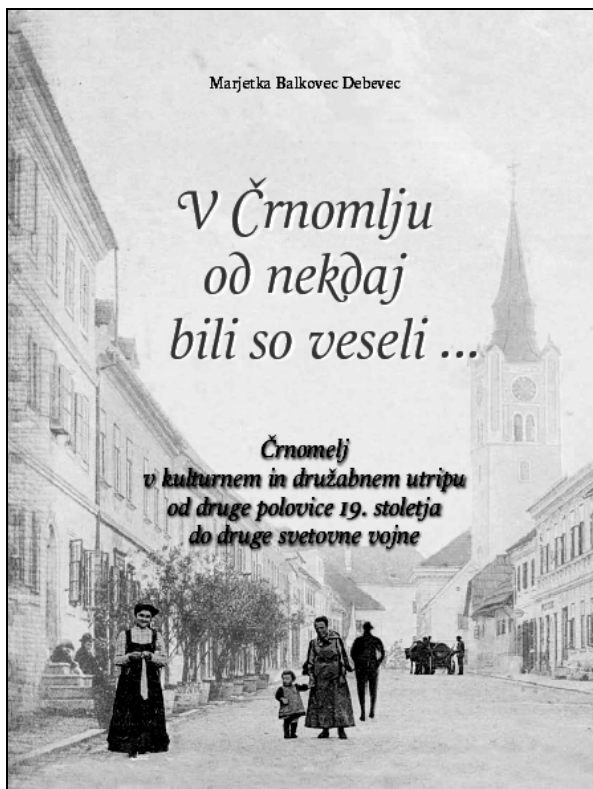
Dogodki, ki so se odvijali v petnajstih letih od te izjave, ne dajejo veliko upanja moralnim načelom. Na nedavnem srečanju slovensko-hrvaške komisije, ki rešuje mejna vprašanja, je slovenska stran pravičnost postavila ob bok argumentom mednarodnega prava. V pravičnost je potreba še vedno verjeti, a biti obenem pripravljen na soočanje z drugačnimi izzivi, ki pa morajo izključevati mahanje z repom kake ribe faronike. Knjiga Darje Mihelič je dragocen prispevek k zgodovini in sedanjosti slovensko-hrvaških odnosov.

Saj res: je tudi Darja Mihelič članica slovenskega dela skupne komisije slovenskih in hrvaških zgodovinarjev, skupine slovenskih zgodovinarjev, ki jih je za reševanje nekaterih odprtih problemov iz preteklosti imenovala slovenska vlada premiera Janeza Janše?

Branko Marušič

Marjetka Balkovec Debevec: V Črnomlju od nekdanj bili so veseli ... : Črnomelj v kulturnem in družabnem utripu od druge polovice 19. stoletja do druge svetovne vojne. Črnomelj : Občina, 2008, 352 str.

Družabno življenje Črnomlja, kot ga pred bralcem v svoji zadnji knjigi slikovito niza Marjetka Balkovec Debevec, še zdaleč ni samo prikaz kulturnih in družabnih prireditvev ter neformalnih oblik druženja v manjšem mestu na slovenskem obrobju, ampak bi ga lahko imenovali dokument o življenju treh generacij v "dobi pomeščanjenja družbe" 19. in 20. stoletja. Takšno reflektirano družabno kroniko, napisano z distance naslednjih treh generacij, bi namreč kot "odtis časa" mogli ponuditi kot tržno znamko širšega srednjeevropskega prostora. Vse to se je namreč v osnovi dogajalo tudi v avstrijskem Fürstenfeldu, italijanskem Cedadu, češkem Mikulovu, slovaških Novih Zamkih, madžarskem Lentiju ali hrvaški Koprivnici, povsod seveda z lokalnimi specifičnostmi, a v pogojih na moč primerljive materialne, duhovne in politične kulture.

Monografiji o kulturnem in družabnem življenju Črnomlja daje poseben pečat avtorstvo. Čutiti je, da se je obravnave široke problematike lotila domačinka, ki je z rodnim mestom rastla in dihala, delo pa je tiho zorelo daljši čas in dobilo končno podobo kot predelana magistrska naloga. Marjetka Balkovec Debevec je v svojo že na pogled, tudi po obliki prikupno knjigo vtakala poseben osebni odnos ter, kot piše v uvodu njen mentor prof. dr. Janez Bogataj, poudarila zlasti pomembno vlogo učiteljstva, ki svojega poslanstva ni doživljalo le kot službeno obveznost, ampak se je s svojim znanjem in obzorji vključevalo v razne oblike kulturnega in družabnega prizadevanja v kraju. Več kot četrtnina knjige je tako posvečene prav celostni vlogi šole v črnomaljskem javnem življenju. Pri tem poseže v najzgodnejša pričevanja o šolstvu v kraju in daje poudarek obravnavanemu obdobju slabih stotih let.

Knjiga skuša zajeti resnično vse plati druženja, domala vse, kar presega ozke okvire zasebnosti in stroge družinskosti. Bralca dobesedno popelje skozi življenje, od rojevanja in krščevanja, preživljanja prostega časa črnomaljske *dece*, prek šeg in navad mladostnikov, ženitovanjskih običajev in najrazličnejših oblik druženja odraslih vse do umiranja in spremljanja na zadnjo pot. V dragocenem dokumentu rekonstruiranega časa so segmenti življenja razdeljeni v poglavja in podpoglavja, a hkrati posrečeno prepleteni. Naj o strukturi dela spregovorijo naslovi njegovih petnajstih poglavij: O življenju v Črnomlju od druge polovice 19. stoletja do druge svetovne vojne, Vplivi na podobo družabnega življenja v Črnomlju, Društvena dejavnost, Kulturna dejavnost, Plesi, veselice, Obiskovanje in druženje na domu, Preživljanje nedelje in prostega časa, Druženje v gostilnah, hotelu Lakner in drugih lokalih, Druge javne prireditve, Sejemske dnevi, Romanja, izleti, Kopaljšča, šport, Družabno življenje ob šegah in navadah, Otroški prosti čas ter končno najboljše poglavje Vloga šole v kulturnem in družabnem življenju Črnomlja. Med poglavji različnega